

Barbarič, Juraj - Myšlenková východiska

Vážený návštěvníku!

Vkládám sem tento článek, sice dotažen k nějaké pointě, ale nedokončen.

Nedokončen jak formálně (určitě dozná mnoha editorských úprav) a také nedokončen obsahově.

Vkládám ho sem ale i nedokončen proto, aby už tady něco bylo.

Tento web je na veřejnosti již pár dní a chci, aby případní zájemci o má „myšlenková východiska“ našli aspoň něco.

Je pro mne těžké psát tento článek, protože se v něm pokouším říci něco velmi zásadního, to něco je něco, co celkem dramaticky odporuje zavedenému způsobu myšlení a ještě se pokouším to napsat na poměrně malé ploše aspoň trochu srozumitelně. Proto mi to trvá dlouho, proto tady nebyl hned od začátku, proto ještě není celý ...

Tak zatím aspoň něco. Říká se, že každá cesta začíná prvním krokem ...

O vědeckosti a nevědeckosti, prospěšnosti a škodlivosti oborů psychologicko-psychiatrických

Mezi odbornou, pseudo-odbornou i laickou veřejností koluje mnoho mýtů z oblastí psychologicko-psychiatrických. Možná by místo slova „mýty“ bylo lepší použít slovo „nesmysly“ nebo „bludy“, protože opravdové mýty (jako třeba řecká, ale i jakákoli jiná mytologie) mají pro člověka mnohem větší užitečnost, než zastaralé nesmysly z psychologie, psychiatrie a psychoterapie. Tyto nesmysly jsou naopak pro konkrétní jednotlivce i pro celou společnost nesmírně nebezpečné a škodlivé. Jaké nesmysly to mám na mysli? Tak třeba:

- člověk má osobnost, povahu, temperament, charakter...
- osobnost nebo povaha rozhodují o tom, jak se člověk chová či bude chovat
- osobnost je jakási relativně stabilní součást člověka, kterou nelze nijak moc měnit, ať už záměrně, anebo se také nemění nijak moc v průběhu života
- osobnost je do značné míry daná geneticky – i to je důvod, proč se nemění ...
- osobnost může být normální nebo narušená, patologická, psychopatická ...
- osobnost nebo povahu lze rozpoznat, diagnostikovat psychologickými a/nebo psychiatrickými postupy, rozdělovat do typů nebo jiných „škatulek“
- psychologické testy jsou objektivní
- psychiatrické vyšetření je objektivní
- psycholog nebo psychiatr se umí o člověku dozvědět i to, co ten člověk sám o sobě neví
- existují duševní poruchy a nemoci a tyto jsou vždy poruchami či nemocemi

- jednoho konkrétního člověka, tedy toho ne-mocného...
- tyto poruchy či nemoci je také možné diagnostikovat psychologickými a psychiatrickými metodami...
- psycholog nebo psychiatr umí člověku poradit, co má ve svém životě změnit, aby se vedlo dobře nebo lépe
- psychika či její součásti jsou vázány jednak na konkrétní místa v mozku a jednak na konkrétní biochemické procesy v mozku
- duševní poruchy a nemoci jsou poruchami a nemocemi určitých částí mozku a jeho biochemických procesů – proto je možné a je potřeba tyto poruchy či nemoci léčit za pomoci léků, případně elektrošoků či dokonce psychochirurgických zákroků
- když věda dostatečně pokročí, budeme mít opravdu účinné léky na psychické poruchy či nemoci
- muži a ženy mají typicky odlišnou psychiku
- emoce lze potlačit či kontrolovat rozumem
- v podstatě je vždy lepší, kvůli dětem, když rodina zůstane pohromadě, než aby se rodiče rozvedli
- nemluvě o věcech jako: psychické potíže mají kořeny v dětství; a ať už jde o neurózy nebo těžké osobnosti patologie, vždy jsou ve hře různé nevědomé mechanismy ...
- a mnoho mnoho dalších ... je jich strašně moc ...

V tomto článku chci v rámci možností ukázat, proč jsou to nesmysly, proč jsou nebezpečné a škodlivé (a nevědecké) a jaké jsou moderní názory a přístupy. Nicméně, zde zmíním jenom několik nejdůležitějších myšlenek (a i tak bude článek dost dlouhý). Opravdu detailní pochopení vyžaduje mnohem složitější studium a diskusi.

I. Prolog – o příkladech obtížnosti změn zastaralých názorů na nové v historii vědy!

Popper: Všichni lidé mají nějakou filosofii, ať o tom vědí, či ne. Tak, jak má každý svou filosofii, tak má každý také – obvykle nevědoměle – svou teorii poznání; mnohé mluví pro to, že naše teorie poznání rozhodujícím způsobem ovlivňují naši filosofii.

Předpokládejme, že tato filosofie nemá valnou cenu. Ale vliv naší filosofie na naše myšlení a jednání je často přímo katastrofální. Proto je nutné, abychom své filosofie kriticky zkoumali.

Wittgenstein: Co neumíme myslet, to neumíme myslet. Proto ani nemůžeme vědět, co neumíme myslet.

Einstein: Teorie rozhoduje o tom, co můžeme pozorovat.

Feyerabend: Filosofové dospěli k závěru, že rozmanité formy racionalismu, které nabízely své služby, nejen vytvářely chiméry, nýbrž poškodily ty vědy, které si je braly za svůj vzor.

Bronowski: ... (ve vědě stojíme) tváří v tvář hlavnímu paradoxu poznávání. Rok co rok sestrojujeme přesnější přístroje, sloužící k citlivějšímu pozorování přírody. Když se pak podíváme na výsledky, jsme nesví, protože zobrazení jsou stále jakoby nezaostřená, neurčitá. Jako bychom se hnali za něčím, co nám donekonečna uniká, kdykoli se nám to zdá na dosah ruky.

Einstein: Ne všechno, co lze spočítat, se počítá a ne všechno, co se počítá, lze spočítat.

Husserl: Veškerý světový názor moderního člověka určovaly výhradně pozitivistické vědy a jimi vyvolaná „prosperita“, již se moderní člověk nechal oslepit. Vědy o pouhých faktech vytvářejí lidi vidoucí jenom fakta.

Twain: Kdyby jediný nástroj, který má člověk k dispozici, bylo kladivo, vypadaly by všechny věci tohoto světa jako hřebíky.

Brecht: Hlavním smyslem vědy není otevírat dveře k nekonečné moudrosti, ale omezit nekonečné bludy.

Popper: Mylný názor vědy se prozradí touhou mít pravdu.

Kaspar: Odvážnější, než bádání po neznámém, může být zpochybnění známého.

Herakleitos: Vše plyne.

Bateson: Vědci vždycky předpokládají, že věci jsou jednoduché, aby pak přišli na to, že nejsou.

Bronowski: Jak to už ale ve vědě bývá, nepřijatelné názory jednoho údobí se stávají běžně přijímanou představou budoucích generací.

Zajisté! Stačí si připomenout, že různí odvážní a přesvědčení badatelé, kteří přinášeli zpochybnění toho, co bylo do té doby bráno jako pravda, a s tím nový názor, si od svých kolegů i ne-kolegů museli vytrpět od posměchu až po upálení na hranici.

Sokrates byl donucen za své učení vypít sklenici jedu (i když měl šanci opustit Athény, aby trestu unikl, ale na to, aby se ho tímto způsobem vzdal, byl o svém učení příliš přesvědčený). Galileo Galilei, byl odsouzen inkvizicí, musel se svého učení oficiálně zříct, slíbit, že nebude nic číst ani psát, aby unikl tvrdšímu trestu. Byl pak - jenom - vězněn a do smrti pod neustálým dohledem a jeho knihy byly zakázané. Také knihy Kopernika a Keplera byly na „seznamu“. Giordano Bruno, jak dobře víme, upálen byl. Nebyl ochoten své učení odvolat. Tehdy nový obraz světa se prosazoval velmi „obtížně“... Sám „velký“ Newton se ještě za svého života stal terčem posměchu, (třeba pro svůj výklad gravitace) i vážné kritiky. Jeden z důvodů zajisté byl, že se mu navzdory snažení nepovedlo utajit jeho praktikující zájem o alchymii a metafyziku. Oficiálně říkal: nepouštím se do metafyzických spekulací. Říkal ale také: objasnit celou přírodu je příliš obtížným úkolem pro jednoho člověka i pro jediné období. Je lépe dokázat sice málo, ale zato s jistotou a ostatní přenechat těm, kdo přijdou v budoucnosti. Bratři Wrightovi byli odesíláni na psychiatrické vyšetření poté, co prohlásili, že stroj, těžší jak vzduch, může létat ... O něco později se ve vědeckém tisku objevil sofistikovaný článek, ve kterém se matematicky fyzikálně dokazovalo, že nadzvuková rychlost letadla by vedla k molekulárnímu rozpadu jak stroje, tak člověka v něm sedícího ... V době budování železnic jeden americký lékař tvrdil, že lidé, sedící ve vagónech, pohybujících se rychlostí přibližně 30 km za hodinu, se nutně udusí ... Na přelomu 18. a 19. století měl lékař jménem Edward Jenner ten otřesný nápad, že by bylo možné cíleně předcházet infekcím pravých neštovic tím, že se člověk záměrně na-infikuje kravskými neštovicemi prostřednictvím krve hovězího dobytka, který nemoc prodělal. Viděl totiž, že dojička, která se nezáměrně nakazila kravskými neštovicemi, byla pak vůči pravým lidským neštovicím imunní. Žel ho však nenapadlo, že když lidskou krev znečistí krví dobytčí, narostou mladým mužům a ženám rohy a kopyta a že se pak budou vůbec chovat jako dobytek ... jak byste se dočetli v tehdejší lékařském tisku v člancích oponentů vakcinace... Trochu podobné jsou argumenty proti krevní transfúzi z doby, kdy se začalo uvažovat o dárcovství krve člověka člověku. Prý, když dáte mužům ženskou krev,... hm, zkusme to obráceně, když tedy dáte ženám krev mužskou, no, asi se z toho nelze vymotat, prostě jde o to, že mužům narostou prsa... a tak... no a ženám vousy... a vůbec... Ještě v první polovině 19. století bylo ve Vídeňských nemocnicích běžné, že lékař či student medicíny šel od pitvy přímo k porodu, pochopitelně bez rukavic ale také bez toho, že by si umyl ruce. Nu, a také zcela pochopitelně čerstvé maminky umíraly. Musel přijít Ignác Semmelweiss (v roce 1844

nastoupil jako asistent do jedné vídeňské nemocnice), který vyzoroval, že v nemocnicích, kde porody odvádějí porodní báby (které holt nepitvaly), umíralo mnohem méně omladnic, než v nemocnicích, kde k porodům chodili lékaři a studenti. A tak začal ve své nemocnici tvrdě prosazovat, aby si lékaři a studenti na cestě z pitevně pořádně vydrhli ruce mýdlem, či něčím takovým. Zažil si hodně posměchu. O mikrobech (bakteriích) jako o původcích nemocí a infekcí se tehdy ještě nevědělo, Semmelweiss pouze předpokládal, že se z pitvaných těl něco nedobrého přeneslo do těla rodičky. Nicméně, díky mytí rukou úmrtnost omladnic prudce poklesla! Sám ale umřel v blázinci, kam ho jeho odpůrci „dotlačili“! (Zajímavé, jak již tehdy byla psychiatrie zneužívána k tomu, aby pomohla se zbavit „nepohodlných“ jedinců!) Až v roce 1879 Luis Pasteur se spolupracovníky ukázali, že horečka omladnic byla obvykle způsobena streptokokem. Však ani Pasteur, který pro pokrok v medicíně udělal celkem dost, také neměl při překonávání starých názorů na různých ustláno. Ještě v roce 1872 jistý Pierre Pouchet, tehdejší profesor fyziologie v Toulouse, prohlásil: Pasteurova teorie mikroorganismů je směšná fikce! (Přínosy Pasteur-a: ukázal, že mikroorganismy způsobují nemoci, udělal hodně pro dezinfekční praxi v nemocnicích, ukázal také, že oslabené mikroby mohou být použity jako imunizační agens (tedy jako očkování), kromě bakterií začal tušit existenci virů, očkoval psy proti vzteklině a léčil lidi vzteklinou infikované no a konečně v bakteriích objevil příčinu procesů, které kazí potraviny a objevil pasterizaci, ale také postupy k efektivnější výrobě alkoholu, čím celá jeho cesta začala.)

Jak dlouho v nás žijí přesvědčení o názorech z minulosti? Jak dlouho trvá, než je překonáme?

Již Paracelsus (16. století) říkal něco jako: věda se nikdy nesmí ohlížet nazpět, nikdy nebyl žádný Zlatý věk! Dnes už je skoro nepředstavitelné, že se ještě v roce 1900 vedly zuřivé polemiky, skoro na život a na smrt, o to, zda atomy vůbec existují. Vídeňský filosof Ernst Mach tvrdil, že neexistují. Velký chemik Wilhelm Ostwald také tvrdil, že neexistují. V onom kritickém okamžiku na přelomu století trval na existenci atomů jeden člověk – Ludwig Boltzmann. Tento však v roce 1906, osamělý, přesvědčený, že vše je ztraceno (tedy že se nepovedlo prosadit učení o atomech), v předvečer vítězství atomové teorie, na kterém má podstatnou zásluhu, spáchal sebevraždu ...

Události v dějinách vědy jsou někdy komické, často tragické, kruté, snad by mohly být alespoň poučné ... Jak moc by to bylo potřeba pro obory psychologicko – psychiatrické.

II. Úvod – o významu a místě oborů psychologicko-psychiatrických v lidské společnosti

Motto:

Tím, že druhého strčíš do blázince, svůj rozum nedokážeš! (Dostojevskij)

Proto duše není jen problém osobní, nýbrž světový a psychiatr má co činit s celým světem.(Jung)

Jak chápu slovní spojení „obory psychologicko-psychiatrické“? Jako označení pro ty oblasti lidského poznání a poznávání, které usilují o porozumění tomu a cílené využívání a ovlivňování toho, čemu (obrazně? básnicky?) říkáme „lidská duše“. (Také budu toto

pojmenování zatím používat). Primárně jsou to tyto obory - psychologie, psychiatrie a psychoterapie.

Obory psychologicko-psychiatrické ovlivňují a formují dění na celém světě. Totiž situací, kde je „lidská duše“ ve hře, je v celém našem světě mnoho. Přesněji - ono ani není možné najít situaci, kde „lidská duše“ ve hře není. Těch situací je tolik, kolik je na světě lidí, lidských činností a jejich součtů, násobků a kombinací a tak. „Lidská duše“ se v dnešním lokálním i globálním světě promítá do všeho, co se děje. Ve vašem bytě, na vašem dvorku, nebo na druhém konci naší (kdysi a místy stále krásné) planetě Zemi. Dokonce už i docela daleko za hranicemi této planety. „Lidská duše“ má prsty ve všem! A tak se taky do toho všeho svými „poznatky“ či názory promítají „obory psychologicko-psychiatrické“, minimálně od doby, co si přivlastnily označení „vědy“. Tedy označení, které má v tradicích „západního“ světa váhu, autoritu. Vědci přece vědí, jak věci jsou... jinak by nebyli vědci! Přece se postarali o takový pokrok lidstva, tak přece musí znát „pravdu“!

Myšlenky, názory, poznatky „oborů psychologicko-psychiatrických“, které se prosadily a prosadí jako „vědecké“, ovlivňovaly minulost, ovlivňují naši přítomnost a budou ovlivňovat budoucnost světa a tedy životů každého z nás, našich dětí, našich vnoučat, pravnoučat (bude-li vůbec ještě nějaká vzdálenější budoucnost). Všechny základní společenské instituce a obory se na ně méně či více odvolávají a z nich při svých aktivitách vychází – **vedle samotné psychologie, psychiatrie a psychoterapie učitelství, oficiální medicína, sociologie, management, personalistika, marketing, reklama, obchod, ekonomie, některé aktivity církví, sociální práce, část kriminalistiky, velká část práce právníků, velká část politiky..., ale také divadlo, film ...!** Tedy, je toho docela dost.

Nemluvě o tom, že když se doma večer třeba hádají manželé, naleznete často v těch hádkách mnoho psychologicko-psychiatrických argumentů a terminologie („Hysterko!“ „Psychopate!“ „Seš idiot!“ „A Ty seš debil!“ „Tví rodiče Tě špatně vychovali, Tvůj táta si Tvé mámy nikdy nevážil a Ty se chováš přesně jako on!“ „Nemůžeš se pak divit, jak se chová naše dítě!“ a podobně. Znáte to, myslím. Žel.).

Zatím málokdo vidí a chápe šíři a hloubku vlivu „tradičních“ názorů či poznatků oborů „psychologicko-psychiatrických“ na naše životy. Ten vliv a jeho průběh je obvykle nerefléktovaný a nedocenený. Neviděný. Nerozpoznaný. Málokdo dnes tuší, jak hluboce škodlivý ten vliv je. Vše to probíhá velmi zákeřně, těžko pozorovatelně.

V čem spočívá ta nerozpoznanost (nerefléktovanost) a zákeřnost?

Snad všechny základní myšlenky tradiční západní psychologie / psychiatrie / psychoterapie (které mají kořeny už někde v materialistických koncepcích antického Řecka a pak v galileovské a newtonovské fyzice), se postupně v průběhu 100 let celého 20. století staly automatickou součástí myšlení „odborníků“ i „laiků“. (Mám na mysli například pojmy či myšlenky jako osobnost, povaha, typy povah, osobností, temperamentu – sangvinik, melancholik, choleric, flegmatik; introvert – extrovert, duševní porucha, nemoc, schizofrenie, neuróza, intelekt, inteligence, emoce, hysterie, psychopatie, komplex (třeba méněcennosti), mozková chemie, hyperaktivní dítě...) Stalo se tak prostřednictvím i dobře míněných zájmů, ale také a to do velké míry díky zájmům politickým, mocenským i ekonomickým. (Politika, moc a ekonomika jsou úzce provázané a žel zřídka mají na mysli obecné blaho obyčejných lidí).

„Obyčejní“ lidé mají často velkou touhu rozumět „lidské duši“, ať už té své (tedy pochopit sebe) nebo těch ostatních (pochopit vztahy) a tak se pídí po poznacích a informacích. Tak se různé populárně-naučné knížky, které se těchto témat dotýkají, velmi dobře prodávají. a přinesou svým autorům velké peníze a vliv. V odborných kruzích to probíhá podobně, pouze ty knížky jsou napsány trochu jiným stylem, jiným jazykem. Nejvíce ilustrativním příkladem tohoto procesu jsou práce Siegmunda Freuda. Jeho úvahy a názory jsou **i z pohledu tradiční vědecké metodologie a logického myšlení hrubě absurdní, chybné**, ale přesto (či právě proto? jelikož i mnozí „vědci“ evidentně „neumí“ myslet) se na dlouhou dobu a v mnoha kruzích postupně staly oslavovanými a akceptovanými. Freud byl šikovným politikem a propagátorem jistého názoru na člověka a udělal tím světu velmi, velmi špatnou službu!

Nuže, názory „tradiční“, „středověké“ psychologie a psychiatrie (19. a první polovina 20. století) se staly automatickou součástí myšlení téměř všech lidí. „Automatickou součástí myšlení“ mám na mysli to, co automaticky považujeme za **pravdu**, za něco, co tak prostě je a o čem není potřeba či nelze mít pochybnosti. Dokonce něco, o čem často ani nevíme, že to v mysli máme (viz citát Wittgensteina z Prologu: „co neumíme myslet, to neumíme myslet, proto ani nevíme, co neumíme myslet.“).

Pokud něco v našem myšlení považujeme za pravdu, tak tato pravda rozhoduje o našem chování, určuje, co budeme v některých situacích dělat, jak se budeme rozhodovat. Budu-li si o nějaké dívce či ženě, která mne jinak zajímá, na základě něčeho myslet, že je hysterka, tak si jí za manželku nevezmu, protože Dr. Plzák, nebo Dr. Šmolka nebo třeba maminka říká, že s hysterkou se nedá žít. Vyjde-li nějakému uchazeči o zaměstnání nějaký výsledek v IQ testu či osobnostním testu a tento výsledek říká, že ho či jí nemám do zaměstnání vzít, tak nevezmu, protože tyto testy jsou přece vědecké, objektivní a říkají pravdu! Má-li někdo nějakou skupinu příznaků (např. bludy, halucinace...), tak je to schizofrenik a toho je potřeba léčit co nejrychleji vhodnými léky a třeba také elektrošoky.

Škodlivost tohoto způsobu myšlení je v tom, že je **chybné** (jak to, že je chybné, vysvětlím níže v tomto textu) a tak všechna rozhodnutí, která se na základě takových úvah udělají, jsou či mohou být chybná. Pracoval jsem 7 let na psychiatrii a dobře vím, jak psychiatrie umí lidem škodit, doslova a do písmene zničit trvale lidský život. Jako psycholog, psychoterapeut, trenér, lektor jsem pracoval jsem a pracuji dodnes s lidmi v různých kontextech. Dobře vím, jak manželští poradcové dokáží člověku ničit či zničit život. Jak personalisti či manažeři dokáží ničit či zničit člověku život. Jak učitelé, ale i rodiče dokáží ničit či zničit dítěti život... Jak si lidé v každodenních vztazích dokáží ničit a zničit život na základě zcela nesmyslných názorů a přesvědčení...

V době, kdy jsem pracoval na jedné psychiatrické klinice, byla na oddělení přijata asi 26 žena, přibližně 170 cm vysoká a vážící nějakých 47 kilo. Nepřišla sama a zcela dobrovolně, ale na naléhání a v doprovodu svých rodičů. Při přijetí „obdržela“ diagnózu mentální anorexie. V to odpoledne začala postupně vykládat o tom, že to, že její, je přání Boha a je to boží trest za to, že je tak zlá na své rodiče. Její ošetřující psychiatryně ji poslala ke mně na psychologické vyšetření. O té chvíli jsem s touto pacientkou trávil hodně času v dlouhých rozhovorech a postupně nejenom sám, ale také ve spolupráci s další psychiatryní, která byla svým myšlením velmi blízká mému. K rozhovorům jsme přizvali také rodiče pacientky. Byli obtížné. To nejpodstatnější ale lze shrnout do následující věty: ve chvíli, kdy se v našich společných rozhovorech pacientka jenom velmi zlehka zmínila o tom, že by si přála se osamostatnit od rodičů (u kterých do té doby stále žila), tak táta začal krváčet ze žaludečních vředů a máma měla předinfarktový stav, oba rodiče tedy byli v těch chvílích v podstatě na umření. Nu, a pacientka prohlásila, jak je špatná dcera a že jí to Bůh říká a že ji

nařizuje nejíst, aby ji za to – právem – potrestal. Ošetřující psychiatryně označila tyto výroky pacientky za výsledek bludů a halucinací, diagnózu mentální anorexie změnila na diagnózu schizofrenie a jako nevhodnější léčebnou metodu nařídila elektrošoky. Když se o tom pacientka dozvěděla, vyděsila se – pro mne pochopitelně - k „smrti“ a žádala mne a mou druhou kolegyni, se kterou jsme společně vedli ty rodinné rozhovory, aby to nemusela podstoupit. A tak jsme se dali do mohutného boje s ošetřující psychiatryní, pokoušejíc se argumentovat – účelově - jednak tím, že těm tzv. bludům a halucinacím pacientky lze rozumět i jinak, že jako výsledku schizofrenního onemocnění (pro odborníky v terminologii zpřed 15 let – reaktivní hysterická psychóza, tento argument jsme používali ale pouze proto, abychom se pokusili mluvit jazykem, který je v psychiatrii obvyklý a abychom vymysleli jinou diagnózu, než je schizofrenie, protože „reaktivní psychózy“ se obvykle „neléčí“ elektrošoky a nám šlo o to zabránit těm elektrošokům) a jednak tím, že pokud pacientku nějakým způsobem k elektrošokové terapii donutí, ztratíme její hodně pracně vybudovanou a stále ještě velmi křehkou důvěru. Jelikož je ale ošetřující lékař holt ten zodpovědný za pacienta a v tomto případě byla paní doktorka přesvědčena, že má před sebou schizofreničku, tak ji k elektrošokům donutila („přesvědčila“). Pacientka dostala dvě série po 10 šocích. Po prvních deseti nedošlo k žádnému zlepšení, tedy pořád mluvila o Bohu, který ji trestá, až na to, že se mnou a s kolegyní, se kterou jsme se pokusili jejímu životu, včetně dění mezi ní a jejími rodiči, porozumět, přestala mluvit. Po druhých 10 elektrošocích přestala prakticky mluvit úplně. Pořád nemluvila s námi, co jsme s ní měli předtím aspoň trochu křehké důvěry. Přestala mluvit v podstatě s kýmkoli o čemkoli, tedy i o tom, že jí trestá Bůh. Krátce na to byla z nemocnice propuštěna. Někjaký čas poté skočila někde z 13tého patra... ten skok nemohla přežít.

Trochu jsem tento příběh, jeden z nejotřesnějších, jaké jsem v průběhu mého působení na psychiatrii zažil, zkrátil. Bylo by možné ho napsal mnohem podrobněji, pointu však vystihuje, jak věřím. Stala se obrovská chyba, obrovská chyba v přístupu k této pacientce a ta chyba byla výsledkem chybného myšlení, chybného vzdělání ošetřující psychiatryně. Ta chyba nespočívala v tom, že udělala špatnou diagnózu. Chyba primárně spočívala v tom, že udělala vůbec nějakou diagnózu (protože dnes víme, že to, čemu se říká psychické poruchy či nemoci, diagnostikovat nelze), že byla přesvědčená, že problém je v biochemii mozku pacientky, nařídila tudíž (vedle léků) elektrošoky – a tím vzala pacientce jakoukoli naději na to se uzdravit. Vůbec nebrala v úvahu jedinečný životní příběh této mladé ženy, velmi zamotanou situaci v její rodině, prostě okolnosti, které se podílely na tom, čím začala strádat. Rozhodně to ta psychiatryně neudělala se špatným úmyslem, naopak! Byla samozřejmě přesvědčená, že tu pacientku léčí nejlepším možným způsobem – *však žel cesta do pekla je dlážděná dobrými úmysly! Dobrý úmysl prostě nestačí!* Profesionál z oborů psychologicko-psychiatrický musí umět myslet jinak, chce-li být lidem doopravdy prospěšný.

Také pro úplnost a přesnost zdůrazním, že tím, co jsem teď napsal, neříkám, že kdybychom byli s mou spřízněnou kolegyní dostali čas a prostor s touto pacientkou pracovat rodinně-psychoterapeuticky, tak že ji a celou rodinu určitě uzdravíme, ale ti lidé by byli aspoň měli naději na uzdravení!

III. O typu a původu starých, skutečnou vědou překonaných a výrazně škodlivých názorů v oborech psychologicko-psychiatrických – na příkladu diagnóz

„Máme hyperaktivní dítě.“ „Moje žena je hysterka.“ „Můj muž je psychopat.“ „Jsem

depresivně laděná osobnost. Řekla mi to moje psycholožka.“ „Tento žák trpí poruchami chování.“ „Kolega je introvert, on už jiný nebude.“ „Řidiči, kteří jezdí agresivně, si kompenzují své pocity méněcennosti za volantem rychlého auta.“ „Ženy přece neumí číst v mapách, ani zaparkovat auto.“ „Ženy jsou mnohem citlivější, než muži.“ „Muži jsou mnohem racionálnější, než ženy.“ „Vidíme příklad plně rozvinuté paranoidní schizofrenie se všemi typickými symptomy.“ „Má halucinace.“ „Je to problém separační úzkosti.“ „Tento člověk nemá tah na branku, tak ho na to manažerské místo nemůžeme vzít...“ „Blbec zůstane blbcem.“ A mnoho mnoho mnoho dalších citátů a příkladů. Myslím, že je v nějaké podobě všichni znáte. Žel.

Diagnózy. Nálepky. Původně „vědecké“, později i laické. Staly se součástí automatického přemýšlení o lidech. Staly se součástí skálopevného přesvědčení, že to tak je. Že diagnózy – různého druhu – existují a že je lze „vidět“. Lidem jsou podle nich dávány rady v manželských či jiných poradnách, jsou zavíráni na psychiatrii a léčeni, nebo léčeni donekonečna psychoanalytikem, děti jsou přeřazovány do jiných tříd, či jinak traumatizovány těmi chytrými psychology nebo učiteli (kteří třeba byli na kurzu grafologie), například že nemají na to, aby udělali nějakou školu, někdo není přijat do zaměstnání, protože výsledky psychologického testu neukázaly ty správné grafy... Vrazi dostávají na základě posudků psychologů a/nebo psychiatrů mírnější tresty, žadatelé dostávají na základě psychologických vyšetření střelnou zbraň, uvažuje se o tom, že to tak taky bude s řídičskými průkazy ... Mnozí z vás s tím budou mít nějaké ty zkušenosti, z jedné, druhé či kdoví které strany.

V době, kdy se psychologie rodila, byla masivně kritizovaná takzvanými exaktními přírodními vědami jako pavěda, která nemá žádnou přesnou vědeckou metodu a metodologii. Přece jedno ze základních vědeckých příkázání, zformulované již Galileo Galileim, zní (spíše znělo): vše je měřitelné a co není, má se učinit měřitelným. Měřitelnost zajistí objektivnost a objektivitu jako základní, či jednu ze základních charakteristik a předpokladů opravdové exaktní vědy. (Jak velký rozdíl ve srovnání se slovy Einsteina: Ne všechno, co lze spočítat, se počítá a ne všechno, co se počítá, lze spočítat.) Psychologie, či spíše její různí představitelé v historii trpěli obrovským „pocitem méněcennosti“ a dělali vše pro to, aby psychologii přiblížili svým vědeckým vzorům, zejména pak fyzice (která byla velmi dlouho vzorem exaktní vědy vůbec) a biologii a z ní rostoucí medicíny. Na tu dobu – i když už i tehdy existovaly jiné myšlenkové směry – se to zdá být docela pochopitelná cesta. Začaly vznikat různé „měřící“ „objektivní“ metody. Podivuhodné přístroje, měřící jisté fyzikální veličiny ve vztahu k člověku a jeho psychice, například různé vjemové prahy, sluchové, vizuální, dotekové ... aby bylo možné se přiblížit exaktnosti a objektivitě přírodních věd.

A tak, i v návaznosti třeba na Hippokrata, začaly vznikat první psychologicko-medicínské diagnózy, jak ta slavná typologie sangvinik, choleric, flegmatik, melancholik... Začal vznikat a upevňoval se pojem osobnosti či povahových rysů, které ovlivňují lidské chování a tedy že je zajisté možné **objektivním pozorováním projevů chování druhých lidí usoudit, kdo má jakou osobnost, jakou povahu, či případně jakou psychickou poruchu**. Stačí jenom vědět, jaké chování co znamená. A tak, když někdo málo mluví, je introvert, když žena „nesmyslně“ ječí, brečí, hází talíři nebo citově vydírá, je hysterka. Seznamy různých typů osobností a diagnóz a způsobů chování, projevů, se kterými souvisí, se rozrostly a rozrůstají do obrovských rozměrů – v psychologii, psychiatrii a v mnohých psychoterapeutických školách na čele s psychoanalýzou a jejími odnožemi. Vznikly „nástroje měření“ osobnosti, povahových a/nebo temperamentových rysů – psychologické testy, dotazníky, postavené na úvaze, že na základě odpovědí člověka na nějaké otázky lze identifikovat jeho „vnitřní“, psychické, psychologické uzpůsobení.

Tento způsob myšlení je dnes v naší společnosti, „odborné“ i laické tak samozřejmý, tak zakořeněný, tak běžný, obvyklý. Psychologové, psychiatři a mnozí psychoterapeuti, ale také učitelé, manažeři a jiní jsou v tom vzdělávání s přesvědčením, že to tak je. A každého laika o jiném člověku více nebo méně často napadne něco jako: *to je extrovert, to je flegmatik, to je psychopat, to je hysterka...*, či jiné „nálepky“. S různými psychologickými dotazníky a testy se setkáte doslova na každém rohu.

Je to obrovsky smutné (jelikož to vypovídá o nekonečnosti lidské hlouposti ... Einstein někde řekl: na světě jsou jenom dvě nekonečné věci – vesmír a lidská hloupost. O nekonečnosti té první nejsem zcela přesvědčen ...) a nebezpečné (jelikož to škodí...).

O nebezpečí snažení o exaktnost velmi výstižně promluvil například český filosof Jozef Šafařík ve své práci Člověk ve věku stroje (už v roce 1969!):

„Na exaktnosti je něco fascinujícího, tedy něco, co by zrovna mělo radit k obezřetnosti. Jeví se, jako by byla samým extraktem rozumu, ale extrakt rozumu nemusí být ještě rozumnost. Je to spíše strohá rozumovost, která se má k rozumnosti jako stroj k živému organismu. Lidi opojila představa, že exaktnost je bájný Prométheův oheň, který znovu uloupili bohům - a s ním klíč ke všem tajemstvím. Nic už nestojí v cestě, aby zasedli na jejich olympský trůn. Bylo třeba výbuchu v Hirošimě, aby i posledního svitlo, že exaktnost není záruka, že se člověk nezbláznil nebo lidsky nezvrhl. Rozumnost je ctnost, charakter, lidská hodnota. Rozumovost je hrubá neosobní síla, brutální kalkul. Rozumnost je svoboda, která se ptá, co je nutné. Rozumovost je nespoutanost lhostejná k otázce, co je dovolené. Rozumnost je rozum, který se ptá věcí, čím je. Rozumovost je nerozum, který ukládá věcem, čím mají být.“

Tradiční obory psychologicko-psychiatrické si přivlastnily právo a autoritu ukládat lidem, čím jsou a čím mají být.

Tento způsob myšlení – tedy snaha o objektivní exaktnost - je z pohledu moderní, či aktuální vědy, epistemologie (nauky o poznávání) a metodologie zcela scestný, iluzorní, chimérický ... přesvědčení o existenci psychologických či psychiatrických diagnóz a možnost tvorby nástrojů na jejich „měření“ je mýtus, strašný omyl, který už ublížil a pořád ubližuje mnoha a mnoha lidem - **Protože možnost stanovit diagnózu (jakéhokoli druhu) předpokládá možnost objektivního pozorování...! A objektivní pozorování – v tomto případě o člověku (ale třeba ani ve fyzice) - není možné... (jak je možné, že to není možné, vysvětlím dále v tomto článku)!**

David L. Rosenhan, americký psycholog, zrealizoval odvážný a zajímavý experiment, jehož výsledky zveřejnil v časopise SCIENCE v roce 1973. Zorganizoval osm dobrovolníků, kteří se stali zdánlivými pacienty postupně v dvanácti amerických psychiatrických zařízeních. Čtyři byli psychologové, jeden psychiatr, jeden pediatr, jeden malíř a jedna žena v domácnosti. Ani jeden z nich neměl žádnou psychopatologicky nápadnou anamnézu ani přítomnost. Každý z nich se hned po přijetí choval podle své normy. Nikdo z personálu zařízení nebyl informovaný o tom, že probíhá nějaký experiment. Při propuštění měli všichni zdánliví pacienti diagnózu schizofrenie a v jednom případě diagnózu maniodepresivní psychózy...!!! ... Byl z toho v té době docela povyk, ale pochopitelně to bohužel nestačilo k tomu, aby to doopravdy změnilo tak mocenskou strukturu, jakou je medicína a psychiatrie jako její součást.

A pro „odlehčení“ ještě jeden příběh – experiment, který provedli pánové z Mental Research Institutu v Palo Alto:

Paul Watzlawick požádal jednou svého stejně známého a uznávaného kolegu z Mental Research Institute v Palo Alto Dona Jacksona, zda by se nenechal nafilmovat při prvním rozhovoru s jedním paranoidním schizofrenikem, který je o sobě přesvědčený, že je klinický psycholog. Jak je známo, Don Jackson byl ředitelem tohoto institutu a jedním ze zakladatelů komunikační psychoterapie schizofrenie. Když Watzlawick získal jeho souhlas, požádal jednoho klinického psychologa, který se také zabýval psychoterapií psychóz, zda by se nenechal nafilmovat při úvodním rozhovoru s jedním paranoidním schizofrenikem, jehož hlavní blud spočívá v přesvědčení, že je psychiatr. Jakmile souhlasil i on, dal Watzlawick oba dohromady s tím, že se jedná o dohodnuté filmování. Oba doktoři začali okamžitě léčit blud toho druhého. Díky jejich experimentálně vytvořenému myšlenkovému zaměření se každý z nich choval správně a přiměřeně „realitě“, nicméně toto přiměřené chování bylo v očích druhého důkazem duševní choroby! Jinak řečeno, o co normálněji a v souladu se svojí pravou identitou se každý z nich choval, o to víc vypadal jako blázen v očích toho druhého...!!!

IV. Slovníková vsuvka – protože filosofie vědy a epistemologie je základní kontext tohoto článku

Filosofie vědy – problematika vědy, vědeckého poznání, pravdivosti vědeckých poznatků, vztahů vědy a každodenního života, vztahů teoretických pojmů a zákonů k empirickému světu; byla vždy součástí filosofické reflexe; s prohlubující se diferencí mezi teoretickou a empirickou úrovní vědeckého poznání se od konce 19. století začala utvářet jako samostatná filosofická disciplína; na jejím vzniku a utváření se podíleli především H. Poincaré, G. Frege, E. Mach, B. Russel, A. Whitehead, L. Wittgenstein, K. Popper, P. Fayerabend a další; termín filosofie vědy se dnes užívá v několika významech:

1. pro filosofické úvahy o výsledcích vědecké práce či její epistemologických předpokladech – například v pracích A. Einsteina, W. Heisenberga, N. Bohra, I. Prigogina;
2. pro úvahy reflektující postavení vědy v lidském životě a pro metafyzickou reflexi vědy;
3. pro úvahy o vlivu vědy na obraz světa;
4. pro takové filosofické úvahy, které vědecké výsledky extrapolují do jistých ontologických nebo metafyzických hypotéz a usilují z vědeckých konceptů vytvořit základní pojmy pro výklad světa jako celku;
5. pro analýzu vědeckého poznání z logického hlediska, kdy je vhodnější mluvit o teorii vědy nebo o obecné metodologii;

Ke hlavním problémům analytické filosofie vědy patří:

1. vědecké vysvětlení, jeho vlastnosti a kritéria, jeho struktura a druhy;
2. vztah empirické a teoretické úrovně vědy, problémy verifikace a falsifikace vědeckých teorií a zákonů, problémy ontologického statutu zákonů a teorií;
3. problémy jazyka vědy, například vztahu jazyka přirozeného a vědeckého, úlohy jazyka v popisu světa;
4. problémy vědeckých postupů, jako indukce, dedukce, analogie, modelování;
5. problémy vztahu mezi vědeckými systémy, také vztahu vědy a metafyziky;
6. problémy vědeckých hypotéz, jejich potvrzování a stupně jejich platnosti;
7. problémy determinismu a indeterminismu, kauzality, nutnosti vědeckých výroků, teleologie a funkcionalismu;
8. problémy struktury vědeckých systémů, jejich axiomatizace, funkcí logiky při jejich tvorbě;

9. problémy experimentu;
10. problémy měření a jeho logických a matematických předpokladů;
11. problémy klasifikace věd a vztah klasifikace ke struktuře světa;

V současnosti jsou otázky filosofie vědy jedním z nejčastěji diskutovaných filosofických problémů.

Epistemologie – „vědění o vědění“, jiný výraz pro teorii poznávání a poznání, noetiku, gnozeologii, čili filosofická disciplína, zabývající se původem, předmětem, povahou, rozsahem, procesem a výsledkem poznávání; jako samostatná filosofická disciplína se profilovala až zásluhou Kanta v 19. století, i když i předtím byla ve filosofických úvahách přítomna; rozlišují se noetické či epistemologické směry, které mezi sebou v dějinách filosofie často ostře soupeřily (no, ony nejspíš nesoupeřili ty směry, ale lidé, že jo...), např. racionalismus, sensualismus, empirismus, objektivismus, subjektivismus, idealismus, relativismus, skepticismus, agnosticismus, nověji konstruktivismus;

Jak už jsem zmínil výš, tradiční, v mé metafoře středověké obory psychologicko-psychiatrické, vycházely (a pořád vychází) z předpokladu možnosti objektivního pozorování, pravdivosti induktivního myšlení a z toho plynoucí objektivní pravdy (také jsem se krátce zmínil, jaké historické kořeny má tato touha po objektivitě v západní vědě). Nejprimitivnějším a nejvíce chybným, protože nejvíce „hrubým“ způsobem tak činili a činí veškerá psychoanalýza a biologická psychiatrie. V následujících řádcích se pokusím – žel tady jenom tak stručně, jak se mi to povede – ukázat, **jak nesmyslné, nevědecké, chybné a tudíž potenciálně velmi nebezpečné je toto objektivistické myšlenkové východisko!**

V. O cirkularitě či „kruhovosti“ ... o tom, čím je vlastně určováno lidské chování a o nemožnosti objektivního pozorování v oborech psychologicko-psychiatrických, tedy také o nemožnosti diagnostikování...

Gregory Bateson, jeden z nejvýznamnějších a zatím podle mnoha další vědců nedoceněný myslitel vývoje lidského poznání, v padesátých letech 20. století v Mental Research Institute, Palo Alto kolem sebe shromáždil několik dalších pokrokových a nezávislých odborníků (např. Virginia Satir, Jay Haley, Don Jackson, Janet Beavin, Paul Watzlawick). Tito lidé se zabývali studiem mezilidské komunikace a přinesli na stůl vědeckých hostin několik velmi revolučních poznatků a myšlenek, které se týkají – nejenom, ale do velké míry – oborů psychologicko-psychiatrických.

Jeden z několika nesmírně důležitých pojmů, který vnesli do myšlení o člověku a jeho chování, je tzv. cirkularita.

Pro porozumění toho, co cirkularita v chápání člověka znamená, je předpokladem pochopení skutečnosti, že lidé nemohou nekomunikovat.

Co je to mezilidská komunikace? Nu, výměna informací mezi dvěma či více lidmi.

Když lidé komunikují, vyměňují si zprávy či sdělení v zásadě dvojitým způsobem ... slovy a tělem, tedy verbálně i neverbálně. To – kromě jiného – znamená: když si spolu povídají dva lidé, řekněme, jeden po druhém, tedy, neskáčí si do řeči, tak: když mluví první, vysílá zprávy oběma způsoby, slovy i tělem – ten druhý mlčí, tedy neříká žádná slova (třeba proto, že naslouchá ...), tedy slovy nic nesděljuje, ale jeho tělo mluví (nějak se tváří, něco

dělá s rukama, s nohama, s očima, nějak smrdí nebo voní, bledne nebo rudne, nebo se jeho barva kůže nemění, atd., atd., ...), takže i když mlčí, tak vysílá zprávy, sdělení, informace... Můžeme situaci ještě trochu zkomplikovat: když jsou dva lidé spolu v jedné místnosti a oba mlčí, beztak si vyměňují informace, protože jejich těla mluví. A jejich těla mluví i v případě, že jsou k sobě otočení zády a nevidí na sebe – protože i to, že se k někomu otočím zády, je zpráva, informace...

A tak ... lidé spolu komunikují, i když na sebe nevidí a když si nic neříkají.

Když budete mít dobrého kamaráda, manželku či syna, nebo milenkou ... na studijním pobytu v USA, nebo na Novém Zélandu, nebo jenom ve Vídni či Bratislavě ... tento člověk Vám NEzavolá, NEnapíše ... vysílá k vám nějakou informaci; a když Vy NEzavoláte či NEnapíšete jemu/jí, taky vysíláte nějakou zprávu. Tedy, i to, že něco NEudělám, je výměna informace či informací.

Tedy – lidé (když se znají a vědí o sobě), nemohou nekomunikovat. Mezi lidmi, kteří se znají

a o sobě vědí, tok informací stále plyne, ve dne i v noci, když na sebe vidí i když ne, když spí i když bdí, když mluví, i když mlčí. Prostě pořád. (Pokud jsou naživu.)

Takže tolik k tomu, že nelze nekomunikovat.

Dále z toho snadno vyplyne, že informace „tečou“, „proudí“ současně od prvního člověka k druhému a ve stejné chvíli od druhého k prvnímu. Proudí tedy v uzavřeném kruhu. A jsme u kruhovosti či cirkularity. Kruh nemá ani začátek, ani konec. V kruhu neexistuje příčina a následek. Vše, co je podnětem, je současně reakcí, vše, co je reakce, je současně podnětem – k chování, k prožívání. Lidé, kteří se znají, se tedy neustále vzájemně ovlivňují ve svém chování a prožívání (a to i když je jeden v New Yorku a druhý v Brně a netelefonují si, ani si nepíší), aniž by bylo možné rozlišit příčinu a následek (i když to lidé a to jak laici, tak odborníci, zatím obvykle dělají – a to je jedna z nejběžnějších chyb v privátních o profesionálních mezilidských vztazích).

Tento neustále probíhající proces komunikace mezi jedinci vytváří z jednotlivců skupiny jednotlivců, odborně řečeno sociální systémy. Tyto (skupiny, systémy) se chovají jako nedělitelné celky - navíc celky nelineární, protože proces, který je „drží pohromadě“, tedy komunikace, je proces cirkulární, chaotický, nepředvídatelný a emocionální; jsou to celky, o kterých platí taková ta celkem známá věta, že celek je víc, než součet jeho částí.

Nyní ke klinické zkušenosti. Už před mnoha lety si někteří psychologové, psychiatři, psychoterapeuti všimali/všimli následující věci. Léčili jednotlivce kvůli nějaké poruše či nemoci a také toho jednotlivce případně uzdravili. ALE! „V té chvíli“ onemocněl někdo jiný z blízkého okolí (obvykle z rodiny) uzdraveného jednotlivce. Nebo spáchal sebevraždu. Nebo utekl z domova ... Ze začátku tomu nerozuměli, protože ještě neuměli (a mnozí neumí dodnes) přemýšlet v konceptech sociálních systémů. Když se ale objevily nové (tehdy nové, protože se pohybujeme časově někde kolem poloviny 20. století) teoretické koncepty, jako třeba Obecná teorie systémů Ludwiga von Bertalanffy, objevili se také lidé (na čele s Gregory Batesonem a jeho kolegy z MRI v Palo Alto), kteří zmíněným zkušenostem začali rozumět a začali jim rozumět tak, že:

- lidské problémy nejsou problémy jednotlivců, ale sociálních systémů (například: schizofrenie není nemocí jednotlivce, ale je poruchou vztahů (komunikace) v rodině, ve které tento jednotlivec žije a tento jednotlivec

- „pouze“ poruchu vztahů v systému svých chování „zviditelňuje“ (zdůrazňuji, že záměrně usiluji u používání co nejjednodušších obrazných slov, popisů);
- lidské chování není určováno nějakou povahou nebo osobností nebo něčím takovým, nýbrž (emocionálně důležitým) sociálním systémem, nebo (emocionálně důležitými) sociálními systémy, ve kterých je jednotlivec členem;
- tyto myšlenkové koncepty vedly (kromě jiného) ke vzniku komunikační systémové a později systemické rodinné terapie, cílem které není léčit jednotlivce, ale léčit vztahy (komunikaci);
- (také vedly k systémovému a systemickému pojetí organizací (firem, škol ...) – jelikož všechny předchozí koncepty organizačního chování v podstatě selhaly nebo začaly selhávat ve chvíli, když ve firmách začalo jít o něco jiného, než o pouhou mechanickou ruční práci na běžícím páse; „náprava“ komunikace ve firmách nebo školách, která by vedla k efektivnějšímu fungování organizace, je ale podobně obtížný oříšek, jak změnit psychologicko-psychiatrické myšlení ze středověku do novověku!)

Nuže, ve vztahu k tomuto (velmi zestručněně popsanému) vývoji v oborech psychologicko-psychiatrických lze nyní ve vztahu k mému základnímu záměru tohoto článku napsat toto:

Jednotliví lidé sice „mají“ svou „vlastní mysl“ (duši, psychiku – já tomu říkám „intrapysichický prostor“, anebo „vnitřní dialog“, to je to, když mluvíme sami se sebou...) (to všichni, kdo vnímáme sebe sama, „víme-cítíme“), ale stav mysli (duše, psychiky), tedy mentální stavy (radost, smutek, zmatení, vztek, láska, nenávisť, soustředění, klid, vyrovnanost, moudrost a mnoho dalších) jsou neoddelitelné od mezilidských vztahů, jsou neoddelitelné od mezilidské komunikace, jsou neoddelitelné od významných sociálních systémů, ve kterých žijeme.

Mentální stav tedy není věcí jednotlivce, ale (emocionálně, vztahově významného) sociálního systému, ve kterém jednotlivec (aktuálně) žije.

Věcí jednotlivce je - zdánlivě - chování, tedy to, jak se jednotlivec projevuje. Nicméně, chování je výsledkem mentálního stavu (toho, jak se člověk cítí-co si myslí) a pokud je mentální stav výsledkem toho, jak funguje (emocionálně významná) skupina lidí, ve které je jednotlivec členem (a skupina v tomto smyslu je i pár), tak je chování jednotlivce výsledkem komunikace mezi ním a dalšími pro něho důležitými lidmi.

Nyní se na chvíli vrátím ke slovu cirkularita, kruhovost. Jelikož proces komunikace mezi lidmi je cirkulární, kde každý podnět je reakcí a každá reakce podnětem a tedy nelze určit příčinu a následek:

- nelze například nikdy říci, že příčinou toho, že se dítě špatně učí, jsou napjaté vztahy mezi rodiči, protože stejně tak příčinou toho, že mezi rodiči jsou napjaté vztahy, může být skutečnost, že se dítě špatně učí; dítě se také může učit špatně, protože si na něj zasedl učitel, ale učitel si na dítě zasedl třeba proto, že se špatně učí a špatné vztahy mezi rodiči jsou proto, že se neumí domluvit, kdo domluví učitel ... a tak by šlo přemýšlet dál a dál a dál ... a neexistuje způsob, jak zjistit opravdovou příčinu, kde to všechno začalo; je to přesně to, co v metaforické podobě vyjadřuje stará otázka – co bylo dřív, slepice nebo vejce? A úplně to stejné platí pro otázku – byla nejdřív porucha komunikace (vztahů) v rodině a pak z toho u někoho vznikla schizofrenie, anebo u někoho v rodině v nějaké podobě nejdřív schizofrenie a díky tomu pak v rodině vznikly poruchy komunikace ...?! Díky

cirkularitě mezilidských vztahů se na to, co se s lidmi a mezi lidmi děje, nelze nikdy tímto způsobem ptát a pokoušet se touto cestou nalézt odpověď (tento způsob přemýšlení funguje pouze v lineárních systémech). (Už jenom tento princip samotný zcela postačuje k poukazu na totální fantazmagorii takzvané vývojové psychopatologie, jak ji prosazuje psychoanalýza – tato totiž předpokládá lineární kauzální myšlení a procesy.)

- teď se to pokusím říci ještě jinými slovy: když se někdo v mé přítomnosti nějak chová, já se vždy na jeho či jejím chování nějak podílím (můj vliv je o to významnější, čím jsem pro toho člověka vztahově důležitější); tedy, když manžel řve na svou ženu, že je hysterka, žel obvykle netuší, že se podílí na tom, že se jeho žena chová „hystericky“; podobně (pro férovost), když žena manželovi nadává, že je líný a doma nic neudělá, žel obvykle netuší, že se na lenosti svého manžela podílí – a tedy že hysterie, nebo lenost ... nebo poruchy učení, nebo schizofrenie nebo cokoli dalšího, co lidi nějak trápí, není věcí jednotlivce, ale věcí komunikace mezi lidmi ...
- to, jak se člověk chová, není věcí jeho vlastní individuální „psychiky“ (i když „má“ něco, jako svůj vnitřní dialog) proto jsou pojmy jako osobnost či povaha zcela nesmyslné! Nebo, když to řeknu méně expresivně – zbytečné. A tak je také zcela nesmyslné a absurdní se pokoušet nějakou osobnost či povahu či poruchu osobnosti či poruchy psychiky diagnostikovat!
- nemá smysl diagnostikovat (psychiku jednotlivce) taky proto, že vůbec neexistuje možnost rozeznat, co je věcí „individuální psychiky“ (vnitřního dialogu) a co je věcí sociálního systému (lidských skupin – počínaje párem a konče lidmi celé Zeměkoule), tedy Konečném důsledku – díky principu cirkularita - nejde žádným způsobem určit, co „primárně“ rozhoduje o chování jednotlivce a jakékoli situaci.

Jedním z argumentů proti tomuto konceptu, který slýchám, zní – „ale mnozí lidé se přece v různém prostředí chovají stejně, nebo alespoň podobně ...“. Jistě, to se může stát a „empiricky“ se to někdy „děje“ (taky se ale „empiricky děje“, že se ti stejní lidé v různém prostředí chovají různě □). Však skutečnost, že se to někdy děje, není žádným vyvrácením konceptu o cirkulárně-komunikační, tedy sociálně-systémové determinaci lidského chování, nebo toho, že nelze určit, zda je lidské chování determinováno spíš „zevnitř“ jednotlivce, nebo spíš jeho okolím. Jak jsem již zmínil výše, na tom, jak se člověk chová, se zásadním způsobem podílí ty skupiny (ti další lidé), které jsou pro něj vztahově, emocionálně nejvýznamnější (a samozřejmě nemusí být fyzicky přítomní) – a ne jakékoli skupiny (jakýkoli lidé) (a to i když v nějaké konkrétní chvíli fyzicky přítomní jsou)!

Pravděpodobně jeden z nejvíce frekventovaných argumentů, který se dále objeví proti tomu, o čem jsem tady zatím psal, bude, že „přece lidské chování (a osobnost, která je údajně v pozadí chování) je do velké míry určováno geneticky a genetika, genetická informace je „v člověku“ nějakým způsobem „přítomná“ nezávisle na skupině lidí, ve které se konkrétní člověk pohybuje ... a tak tedy taky lze diagnostikovat „vlastnosti“, které jsou dané geneticky!“ Nu, ani to není „pravda“! To je jednak velmi „primitivní“ výklad toho, jak genetika ve vztahu k lidské psychice (k lidskému organizmu vůbec) funguje, a také to nijak nevyvrací cirkulární proces souvislostí, které nějaké chování jednotlivce utvářejí! Ještě se však o tématu genetiky v tomto článku zmíním dál.

VI. Více o ne-objektivitě v oborech psychologicko-psychiatrických a tedy také o nemožnosti objektivního diagnostikování...

Začnu jednoduchou přímou návazností na předchozí kapitolku - první problém s objektivitou v oborech psychologicko-psychiatrických vyplývá ze samotného principu cirkularity mezilidské komunikace. Totiž, jakmile s někým vstoupím do kontaktu – jako třeba psycholog nebo psychiatr při svých „vyšetřeních“ -, ovlivňuji jeho či její chování. Nejsem a z principu této věci nemohu být nezávislý a objektivní pozorovatel! Jelikož procesem komunikace ovlivňuji chování člověka, kterého mám jako psycholog objektivně posoudit, ovlivňuji výsledek pozorovaného děje! Upozorním již nyní, že to platí i pro psychologické testy, u kterých by někdo mohl namítnout, že je v nich faktor ovlivnění testované osoby vyšetřující osobou odstraněn, jelikož přece testovaný člověk vyplňuje nějaký „papír“, nebo skládá kostky, nebo ťuká něco do počítače nebo něco podobného ... Psychologické testy (na které se na tolika místech naší společnosti klade takový důraz) nejsou o nic objektivnější, než psychologický nebo psychiatrický (nebo jakýkoli jiný) rozhovor! (K tomu se ještě vrátím níže.)

Odbočím nyní na chvíli od oborů psychologicko-psychiatrických, abych se dotkl tématu objektivity ve vědě z trochu širšího nebo jiného pohledu, abych pak opět vrátil k neobjektivitě psychologii a oborech příbuzných. Vývoj a změny myšlení ve vědách o člověku jsou z hlediska epistemologie (teorie poznávání) podobné tomu, co se stalo ve fyzice.

Tradiční fyzika byla vzorem exaktnosti přírodních věd. Z experimentálního, objektivistického zaměření fyziky si brala vzor medicína i psychologie, přičemž ve fyzice kupodivu mýtus objektivity a exaktnosti padl mnohem dříve, než ve vědách a oborech psychologicko-psychiatrických.

Fyzika se po Galileim, Descartovi a Newtonovi vyvíjela dál. Přišli vědci jako Boltzmann, Einstein, Bohr, a další. Přišla fyzika kvantová a s ní spousty překvapení. Heisenberg napsal: Prudkou reakcí na nejnovější vývoj v moderní fyzice je možné pochopit jenom tehdy, když si člověk uvědomí, že se v nové fyzice daly do pohybu základy fyziky a že tento pohyb způsobil pocit, že se pod vědou propadne zem. A Einstein o svém prvním setkání s atomovou fyzikou řekl: Všechny mé pokusy přizpůsobit teoretický základ fyziky tomuto novému poznání zcela selhaly. Jak kdyby to člověku vzalo půdu pod nohama, jak kdyby nikde nebyl pevný podklad, na kterém by se dalo stavět. A Niels BOHR: Veliké rozšíření našich zkušeností v posledních letech vyneslo na světlo nedostatečnost našich jednoduchých mechanických koncepcí a otřáslo základy, ze kterých vycházela obvyklá interpretace pozorování.

Jak k tomu došlo? Skupina vědců, zabývajících se výzkumem atomu, ze začátku sestavovala své experimenty podle klasického deterministického (objektivistického) modelu poznávání. Výsledky takto sestaveného pozorování byly paradoxní a tyto paradoxy byly o to ostřejší, čím více se na danou otázku hledala odpověď klasickým způsobem. Trvalo dlouhou dobu, než badatelé akceptovali tuto paradoxnost jako „realitu“ struktury atomu. Vznikl nový úhel pohledu, který ukázal, že subatomární jednotky mají dvojakou povahu, jsou současně částice i vlnění. Podle klasického lineárního objektivistického myšlení není možné, aby jedna věc byla současně něčím jiným. To byl ten nejzákladnější paradox, který pak vedl k formulaci kvantové teorie. Tento paradox se vyřešil způsobem, který vyvolal pochybnosti o nejpodstatnějším základě mechanistického světového názoru - o existenci hmoty. Na subatomární úrovni hmota neexistuje s určitostí. Vykazuje jenom sklon existovat a tyto sklony lze matematicky formulovat pouze jako pravděpodobnosti. A tato pravděpodobnost ani tak nereprezentuje pravděpodobnost věcí jako ohraničených entit, ale spíše pravděpodobnost vztahů a interakcí mezi nimi. Navíc tato matematická formulace je jenom abstraktní pomůcka. Teoretičtí fyzikové říkají, že otázku dvojí povahy

subatomárních jednotek nikdo nevyřeší matematickým výpočtem. Max Born k tomu řekl: Jsem dnes přesvědčen, že teoretická fyzika je v podstatě filosofie. A ještě jednou Niels Bohr: Jde-li o atomy, musí člověk hovořit řečí básníků. Básníkům přece také nejde o to, aby popsali fakta, ale aby vytvářeli obrazy.

Jak to, že exaktní vědci, fyzikové, najednou musí mluvit řečí básníků a třeba filosofů a ne řečí uchopitelných fakt? Nemyslím, že by nebyli najednou exaktní, ale to, co a jak pozorovali, je donutilo k tomu, aby změnili způsob myšlení a jedině tato změna způsobu myšlení umožnila popsat jejich pozorování a názory. Exaktnost dostala najednou zcela jinou podobu - a stalo se tak na cestě do hmoty!

Poznání vyplývající z moderní fyziky ukázalo, že lineárně - kauzální myšlení ve vědě má velmi omezenou platnost, že na rovině složitě interagujících systémů s ním nelze vystačit a také, že instance objektivního pozorovatele je na rovině těchto systémů mýtem. Přísné analýzy procesu pozorování v experimentech kvantové fyziky ukázaly, že výsledkům pozorování lze rozumět jenom ve vztahu k organizaci experimentu a k pozorovateli. Jinými slovy - výsledek experimentu je dán interakcí mezi experimentálními podmínkami a pozorovaným procesem, a ne pozorovaným procesem samotným. K tomu Heisenberg: „Přírodní věda nepopisuje a nevysvětluje jednoduše přírodu. Je částí souhry mezi přírodou a námi.“

Pozorovatel ovlivňuje výsledek pozorování!

Fyzikální vědy si kladly za cíl podat přesný obraz světa. Nová fyzika dvacátého století ukázala, že **tento cíl není reálný!**

Vědy psychologicko-psychiatrické, či vědy sociální, si kladly za cíl podat přesný, objektivní obraz člověka a lidských skupin. Vývoj v těchto vědách a ve vědě obecně ukázal, že tento cíl není reálný!

Nyní pro osvěžení příklad, z oblasti psychologie:

Následující experiment realizoval psycholog ROBERT ROSENTHAL z Harvard University na jedné základní škole s osmnácti učitelkami a 650-ti žáky. Učitelkám se řeklo, že na začátku školního roku psychologové otestují žáky inteligentním testem. Na základě jeho výsledků pak bude také možné určit ty žáky, kteří budou v následujícím školním roce dosahovat nadprůměrných učebních pokroků a výkonů. Psychologové potom provedli testování a ještě předtím, než se učitelky v novém školním roce poprvé sešly se žáky, se s nimi posadili, aby jim oznámili výsledky. Učitelky se potom dozvěděly jména těch žáků, kteří tedy budou dosahovat nadprůměrných školních úspěchů v tomto školním roce. Jména těchto žáků však byly z celého seznamu žáků vybrané náhodně (bez ohledu na výsledky testů)! Na konci školního roku se ukázalo, že výsledky těchto náhodně vybraných žáků a jejich výkony za dobu celého školního roku byly skutečně výjimečné a nadprůměrné.

Je to příklad toho, že „pohled“ „názor“ učitelek na žáky ovlivnil chování žáků – v tomto případě školní výkon. Školní výkon žáků v této situaci nebyl rozhodně ovlivněn jejich „inteligencí“, nebo pouze „inteligencí“. Pozorovatel ovlivnil výsledek pozorovaného děje! Interakce, komunikace mezi učitelkami a žáky ovlivnila školní výkon – a ne nějaká „vlastnost“ „uvnitř“ žáků jako takových sama o sobě!

A vzpomeňte si nyní také prosím na „experiment“ David L. Rosenhana s „normálními“ lidmi, kteří se nechali hospitalizovat v psychiatrických zařízeních a každý z nich dostal

nějakou psychiatrickou diagnózu! – jak jsem o tom psal výše.

Dostáváme se tím k dalšímu velkému problému s ne-objektivitou, v našem případě v oborech psychologicko-psychiatrických, který na úvod pojmenuji citátem od Alberta Einsteina: **„Teorie určuje to, co mohu pozorovat!“**

Jinými slovy – to, co si o věcech „myslím“, rozhoduje o tom, co vidím či slyším či cítím!

Dostal jsem se k nejzávažnější myšlence celého tohoto povídání!

Proč? Protože tato myšlenka vyjadřuje a vysvětluje veškerý proces toho, jak lidé žijí své životy. Není to myšlenka, která by se týkala pouze vědců, ať už z jakéhokoli oboru. Je to myšlenka, která se týká každého jednotlivce na této planetě.

Je podivuhodnou shodou okolností, že právě kolem chvíle, kdy píši tyto řádky, jsem si vyměnil nějaké sms-ky s jednou ženou. Se ženou, která byla po nějakou dobu mého života pro mne velmi důležitá. Se ženou, která je rozhodně podle obvykle používaných kritérií vzdělaná a chytrá. Jedna z těch sms-ek zněla: „Já mám raději život, než teorii.“ Tuto větu jsem od ní slyšel i v minulosti, když jsme si „o životě“ povídali tváří v tvář. Spíš, když jsme se „hádali“. Navzdory tomu, že je velmi vzdělaná a chytrá, nebyla (a asi stále není) schopna akceptovat myšlenku, že každý člověk, tedy i ona, žije život podle nějaké (své) teorie! Nebo jsem já nebyl prostě ostatečně zdatný v tom, abych jí to vysvětlil způsobem, který by byl srozumitelný a přijatelný.

Ostatně, já mám taky raději život, než teorii, pouze vím, že život a teorii nejde oddělit – teorie je život a život je teorie, v cirkulární vzájemnosti. Okřídlená věta – šedá je teorie, zelený je strom života – je hloupost! Stejná hloupost je věta – v praxi je to jinak, než v teorii (tedy, někdy to tak je ☐).

Většina lidí na mých seminářích pochopila – velmi zjednodušeně zformulovanou myšlenku, která zní: praxe je přesným odrazem teorie!

Pokusím se to vysvětlit i zde. Začnu tím, že se vrátím k jednomu citátu ze začátku tohoto článku:

Popper: Všichni lidé mají nějakou filosofii, ať o tom vědí, či ne. Tak, jak má každý svou filosofii, tak má každý také – obvykle neuvědoměle – svou teorii poznání; mnohé mluví pro to, že naše teorie poznání rozhodujícím způsobem ovlivňují naši filosofii. Předpokládejme, že tato filosofie nemá valnou cenu. Ale vliv naší filosofie na naše myšlení a jednání je často přímo katastrofální. Proto je nutné, abychom své filosofie kriticky zkoumali.

Opět, řečeno trochu jinak: každý člověk si něco o světě myslí a také si něco myslí o tom, jakým způsobem má utvářet to, co si o světě myslí, i když o tom nemusí přesně vědět, protože o tom cíleně nepřemýšlí. Nicméně, to, co si každý z nás o světě, o životě (o různých jeho částech, jako je třeba manželství) myslí, rozhoduje o tom, jak se chováme (třeba v manželství) a jak rozumíme tomu, jak se k nám chovají jiní lidé (třeba manželka), na základě čeho se zas nějak zachováme (a jsme – kromě jiného – zpátky u mezilidské cirkularity; u manželky tento proces funguje procesně „stejně“, i když její „vnitřní dialog“ bude jiný, než „vnitřní dialog“ manžela, každopádně se ale ve svém chování budou manžel s manželkou skrze to, jak chování toho druhého rozumí, vzájemně ovlivňovat! – přičemž nepůjde objektivně a pravdivě odlišit příčinu a následek! A ani to, zda ona je hysterka, nebo on asociální psychopat!).

A tak individuální teorie manželky a manžela (které se uplatní skrze jejich komunikaci) rozhodnou o tom, jak bude jejich manželství prakticky vypadat! Praxe (manželství) je přesným obrazem či odrazem teorie (manželství) lidí, kteří se na dané praxi (v tomto případě manželství – ale může to být také firma či jiná organizace, hokejový tým, celé lidské společenství) zúčastňují. (Jenom pro úplnost je potřeba říci: na praxi konkrétního manželství dvou lidí se podílí teorie a komunikace mnohem většího množství lidí, než jenom manžela a manželky!)

Možná bude nyní užitečné, když popíš, co vlastně mám na mysli pojmem „individuální teorie“. Nu, je to prostě to, co se odehrává ve „vnitřním dialogu“ každého z nás. Je to to, co si o světě a o sobě myslíme/cítíme, ať už to, co myslíme/cítíme, vzniklo jakkoli – obvykle nějakou kombinací prenatalních vlivů, prostředí, ve které jsme vyrostli, školy a dalších forem formálního vzdělávání a –životní zkušenosti.

Nicméně, s celým tím vším je pořád propojen problém cirkularity. Všechny podněty, které k jednotlivci přichází, jsou od „jistého okamžiku“ (a tento okamžik, ačkoli nebude nikdy možné ho časově určit přesně, se nachází rozhodně ještě v prenatalním období) „filtrovány“ či „zkreslovány“ stavem organismu (nebo jeho strukturou – mám-li použít terminologii Maturany a Varely). (Krátká odbočka ke genetice, či píše k metodologii výzkumu genetické determinace psychologických kvalit člověka – jelikož na jedince působí sociálně-psychologické vlivy již průběhu prenatalního období jeho života, neopouští člověk tělo matky jenom jako nějak geneticky predisponovaný organismus, ale už jako organismus ovlivněn nesčetnými a nekontrolovatelnými psychologickými vlivy...)

Čili – utváření individuální koncepce světa a sebe sama je od začátku proces ryze subjektivní a jeho výsledkem je ryze subjektivní charakter této individuální teorie – přičemž skrze tuto subjektivní individuální teorii filtrujeme všechno další, co v životě vidíme, slyšíme, cítíme, zažíváme a to, jak to pak vnímáme, je výsledkem zkreslení (interpretace, výkladu) tohoto filtru – a tak znovu a pořád dokola.

Řeknu to teď trochu „vědecktějším“ slovníkem a použiji k tomu citát, který mne nesmírně potěšil. Je to citát z knížky, která se jmenuje Fyziologie mysli. Úvod do kognitivní vědy., a napsal ji Marek Petřů (vyšlo v Triton, 2007). Citát naleznete na straně 358:

„Do nového tisíciletí vstupujeme s jasným vědomím toho, nakolik je naše schopnost adekvátně poznávat realitu problematická a omezená. Velmi dobře chápeme, že nevnímáme přímo skutečno, jak existuje sama o sobě, nereflektována naší myslí. Je zřejmé, že náš kognitivní aparát není „zrcadlem přírody“, nýbrž že naopak „realitu“ vždy předem nějakým způsobem vytváří a strukturuje. To, co vnímáme jako vnější svět, není nic jiného, než konstrukt našeho mozku.“

(Nejjednodušším příkladem tohoto tvrzení je slepá skvrna! Všichni víte, nebo si právě vzpomenete, že na sítnici máme místo, kterému se říká slepá skvrna. Je to místo, kudy ze sítnice do mozku směřuje oční nerv a tak na tomto místě nejsou světločivé buňky a nevzniká tady žádný obraz „viděného“. Kdyby tedy nervový systém fungoval „mechanicky lineárně“ (jak se žel kupodivu pořád ještě jak v psychologii, tak v medicíně většinou předpokládá), museli bychom všichni chodit po světě se slepým, prázdným místem v zorném poli každého oka – ale nechodíme! Mozek si chybějící část obrazu zkonstruuje, doslova „vymyslí“! A ještě je k tomu potřeba dodat následující věc: částmi našich očí nevidíme, ale co je na tom „zvláštní“ a může to být nebezpečné – nevidíme a přitom nevíme, že nevidíme! – porovnej například: Maturana, Varela: Strom poznání. Příklady je

ale mnohem víc, naleznete je v příslušné literatuře nebo i na internetu.)

Proč mne tedy slova z knížky Marka Petrů nesmírně potěšila? Protože máme v novodobé původní české odborné literatuře, která se zabývá tématem lidské mysli a vztahem mysli a těla, jednoznačnou epistemologickou zmínku o tom, že – (vědecké ani soukromé) poznávání není a nemůže být objektivní! Sláva sláva ...

Obvykle lidé – jak v životech privátních, tak v životech profesionálních – svým teoriím věří (ať už proto, že se jim „naučili“ od někoho, koho považují za autoritu, která „má pravdu“, anebo proto, že je označují za svou „životní zkušenost“, která se prostě přihodila a tudíž je „pravdivá“), nevědí, nechápou, nezabývají se tím, že tyto individuální názory na svět a sebe sama jsou nekompromisně subjektivní a ve svých privátních životech a/nebo ve své práci se jimi řídí.

Životní praxe je tedy „přesným“ odrazem kombinací individuálních teorií lidí a jejich komunikace v nějakém prostoru (kontextu), kde se tito lidé potkali či potkávají!

Platí to jak pro jakoukoli privátní životní situaci a stejně to platí pro jakoukoli vědeckou či profesionální situaci!

O privátních situacích zde mluvím proto, že v konečném důsledku jde o naše privátní životy, ve kterých se odehrává všechno štěstí nebo veškeré tragedie – ať už je to v panelákovém bytě anebo na frontě druhé či třetí světové války! A to, jak žijeme naše privátní životy (včetně toho, zda dopustíme třetí světovou válku, nebo zničení světa skleníkovými plyny), záleží od našich laických psychologických teorií – které ale jsou pochopitelně (i když třeba zkráceným) důsledkem psychologických teorií odborných!

Pro osvěžení opět příklad:

Mezi americkými vojáky, kteří byli v období 2. světové války nasazení v Anglii, se říkalo, že anglická děvčata jsou sexuálně velmi povolná. Kupodivu však anglická děvčata mezi sebou tvrdila o amerických vojácích, že jsou příliš bouřliví, přehnaně sexuálně naléhaví. Tento na první pohled nesrozumitelný rozpor se stal předmětem jednoho výzkumu Margaret Mead (byla mimochodem jistou dobu manželkou Gregory Batesona) a výzkum přinesl zajímavé vyřešení rozporu.

Zjistilo se, že dvoření, tedy vzorec párově-sexuálního chování od seznámení se partnerů až po coitus, má jak v Anglii tak v USA třicet hierarchizovaných kroků. Pořadí jednotlivých kroků je však v obou kulturách odlišné. Zatímco líbání je v americkém vzorci blízko začátku známosti, asi na stupni 5, v anglickém vzorci nastupuje poměrně pozdě, až někde na kroku 25. V praxi to znamená, že když Američan políbil Angličanku poměrně krátce po seznámení, Angličanka se jednak cítila ochuzená o většinu párově-sexuálního chování, které intuitivně pokládala za správné a vyhovující, a jednak se musela v tuto chvíli rozhodnout, zda začínající známost přerušit, protože Američanovi jde zjevně jen o to jedno, anebo zda se mu sexuálně oddá, protože pro Angličanku byl od polibku ke coitu už jen malý krok. Když se rozhodla pro druhou alternativu, ocitl se Američan tvář v tvář chování, které podle jeho kritérií vůbec nepatřilo do tohoto stádia známosti a které tak musel zákonitě označit jako hodně povolné. Vyřešení takového vztahového rozporu zevnitř vztahu, tedy samotnými partnery, je prakticky nemožné, protože tyto kulturně a sociálně determinované formy chování a jejich průběh jsou kompletně nevědomé. Ve vědomí se objeví jen informace – ten druhý se chová nevhodně, anebo – tady něco nesedí.

Tento příklad myslím dobře ukazuje, že fenomény mezilidského chování/komunikace zůstávají nesrozumitelné anebo nevysvětlitelné, pokud se na ně nebudeme dívat z pohledu „individuální teorie“ zúčastněných lidí (a jejich interakce). V privátních (a žel také v odborných psychologicko-psychiatrických kontextech) vysvětlujeme některé jevy lidského chování, kterým nerozumíme, které nás znejišťují, nebo které se nějak „nehodí“, tak, že připíšeme lidem vlastnosti či charakteristiky, které „ve skutečnosti“ nemají. V našem příkladě amerických vojáků a anglických děvčat by některý z vojáků mohl velmi snadno diagnostikovat Angličanku jako hysterickou v případě, že by po prvním polibku utekla s výkřikem – „tobě jde stejně jen o to jedno“, anebo jako nymfomanku nebo erotomanku v případě, že by ho děvče po prvním polibku tahalo do hotelu – byl by to však, jak je snad již jasné, hrubý epistemologický omyl, který by navíc mohl vést k většímu či menšímu zranění duše někoho zúčastněného.

Žel k takovým zraněním duší v privátních životech v důsledku víry v některé zastaralé psychologicko-psychiatrické koncepty dochází často (třeba tím, že rodiče strčí dítě do nějakého ústavu, protože dítě má poruchy chování)!

A k takovým zraněním duší dochází žel také přímo v kontextech pseudo-odborné psychologicko-psychiatrické péče, jeden konkrétní příklad toho jsem už – ze své praxe – uvedl, včetně plného vědomí skutečnosti, že to, jak to vidím já, rozhoduje „moje“ „teorie“.

Teorie určuje, co mohu pozorovat – jak stručně a jasně vystihl Einstein!

Stávající stav drtivé většiny všech psychologických, psychoterapeutických a psychiatrických teorií stojí na předpokladu možnosti objektivního pozorování. Vznikly na základě tohoto chybného předpokladu a jsou na základě tohoto chybného předpokladu v praxi realizovány!

Jako příklad „vzniku“ takové „objektivistické teorie“ uvedu svůj oblíbený – o osobnostní vlastnosti, které se říká „hypnabilita“, tedy jistá vlastnost „osobnosti“ (která sice, jak už víte, neexistuje, nebo přesněji, není nijak identifikovatelná), rozhodující o tom, zda (případně do jaké míry) bude moci konkrétní jedinec vstoupit do hypnózy.

Oblast hypnózy jsem si jako příklad vybral z několika důvodů:

- hypnóza stála na začátku toho v podstatě nejhoršího, co se kdy oborům psychologicko-psychiatrickým přihodilo – a tím je psychoanalýza. (Freud posléze hypnózu zavrhl a odsoudil a svými vyjádřeními vytvořil mnoho dalších chybných názorů na hypnózu.)
- hypnóza stála na začátku několika dalších „velkých“ psychoterapeutických škol; třeba Carl Rogers i Fritz Pearls si „hráli“ s hypnózou předtím, než „vymysleli“ své školy.
- hypnóza, nebo hypnotický (tranzový) stav je do dnešních dnů „objektivisticky“ nevysvětlen! Ani žádné z dnešních moderních „zobrazovacích“ metod v oblasti neurověd neprokázaly nic specifického a opakovatelného pro hypnózu.
- hypnóza je – psycho-fyziologický – fenomén, který, navzdory intenzivním snahám, dramaticky uniká objektivistickému vysvětlení. Jaký to dělá „vědě“ problém, pro mé oči skvěle popsal v útlé knížečce s názvem Hypnóza – narcistická rána Leon Chertok (viz Literatura).
- a – hypnóza je díky Miltonu Ericksonovi zdrojem i součástí totální revoluce a

- paradigmatické změny v oborech psychologicko-psychiatrických!
- tak lze na tomto fenoménu dobře ilustrovat mnoho z toho, o čem se tady snažím psát...

Pokračuji v tématu.

Cituji z knížky Stanislava Kratochvíla (považovaného nejenom za českého, ale také mezinárodního experta na tuto problematiku) Hypnóza – experimentální přístup (mé vydání je z roku 1986, viz Literatura), ze strany 42:

„Předpokladem pro navození hypnotického stavu je určitá vlastnost subjektu, kterou označujeme jako hypnabilita. Definujeme ji jako schopnost pohroužit se do hypnózy. Dosavadní výzkumy svědčí pro to, že je relativně trvalou vlastností či rysem osobnosti. Tato vlastnost má charakter kontinuální a je možno ji měřit pomocí škál ...“ konec citátu.

O tom, že něco jako hypnóza „existuje“, se i v západní civilizaci „ví“ poměrně dlouho. Od jisté doby – s rozvojem experimentální psychologie – začaly vznikat snahy postavit se také k fenoménu hypnózy opravdu vědecky a tedy experimentálně. Probíhalo to jako v podstatě vše ostatní v objektivistické psychologii. Existovala nějaká empirie (zkušenost), která říkala něco o tom, že hypnóza existuje, jakými způsoby je možné lidi hypnotizovat, a čeho je za pomoci hypnózy možné dosáhnout...! Jedna ze zkušeností také říkala, že jsou lidé, kteří do hypnózy vstoupí snadno a rychle a také hluboko, pak lidé, kteří sice do hypnotického stavu vstoupí, ale už ne tak snadno a rychle a případně také ne tak hluboko, nu a konečně, že jsou lidé, kteří do hypnózy nevstoupí vůbec. Za touto zkušeností přece musí něco být, „v člověku“ musí být něco, co někomu umožní do hypnózy vstoupit a někomu nikoli. Někaká vlastnost. Aby se tento předpoklad potvrdil (či případně vyvrátil), bylo v tradičním experimentálním modelu potřeba postavit nějaký standardizovaný, opakovatelný a ověřitelný experiment. Udělalo se to tak, že vznikla jakási standardizovaná škála hypnotických sugescí (říká se tomu „škála hypnability“ a vzniklo jich několik), ve které byly hypnotické sugesce seřazené do nějakého empirického pořadí od těch snadnějších až po ty velmi obtížné, které se týkají až velmi hluboké hypnózy. (Je samozřejmě hned na první pohled „jasné“, že samotné seřazení sugescí podle nějakého empirického klíče je metodologicky problematické, jelikož (ostatně jako u všech psychologických experimentů) vnaší do situace nějaký předpoklad.)

Nicméně, pak se tato standardizovaná škála aplikuje (podle typu, individuálně nebo skupinově) na vybrané lidi. Výsledek pak rozhodne o tom, zda je konkrétní člověk hypnabilní či nehypnabilní, případně do jaké míry.

Na svých seminářích na Katedře psychologie Fakulty sociálních studií MU toto vykládám studentům a pak se jich zeptám, zda se domnívají, že je závěr o hypnabilitě či nehypnabilitě člověka metodologicky správný. Naštěstí mnoho studentů okamžitě pochopí, že není; že tento závěr vypovídá pouze o tom, zda je konkrétní člověk hypnotizovatelný konkrétní použitou metodou a také případně konkrétním „hypnotizérem“.

Však mnoho i světově renomovaných profesorů tvrdí, že tento postup dokazuje osobnostní vlastnost hypnability. Prostě fakt nechápu, jak můžou dělat takovou myšlenkovou chybu (a stejnou myšlenkovou chybu o jakékoli jiné osobnostní vlastnosti).

Tato metodologická myšlenková chyba – kromě jiného – spočívá v tomto:

Vymyslím nějaký standardizovaný postup, použiji ho na různé lidi (stejnou metodu u různých lidí) a na základě toho, jak různí lidé zareagují na stejnou metodu, na stejný postup, si udělám obecný závěr o tom, že lidé (všichni lidé) mají v sobě nějakou vlastnost, která je zodpovědná za to, jak na ten aplikovaný postup reagují – v uvedeném případě hypnabilitu. Tento závěr by byl oprávněný pouze v případě, že by lidé byli „psychologicky“ stejní ... nicméně, i běžný selský rozum (i když samozřejmě i to je teorie, která rozhoduje o tom, co mohu pozorovat) říká, že lidé jsou různí, a to nejenom fyzicky, ale také psychicky, či psychologicky.

Jinými slovy (porovnej například se statí o indukci v knize: Liessmann, Zenaty: O myšlení; viz Literatura):

Teorie vědy a logika podrobily kritice induktivní metodu (indukci) - samozřejmě běžnou také v „tradiční“ psychiatrii, psychologii a psychoterapii. Induktivní metoda totiž spočívá v: a) vyvození obecného zákona z jednoho faktu, b) vyvození stejné příčiny ze stejných účinků, c) vyvození více příčin z jednoho účinku. Kritika induktivní metody stojí na následujících úvahách: indukce není přísně logický závěr, neboť i v případě, že jsou všechny premisy pravdivé, může být konkluze nepravdivá. Konkluze vypovídá jako věta víc, než všechny premisy dohromady (jinými slovy - systém je víc než součet jeho částí). Navíc ze zjištění nemožnosti objektivního pozorování vyplývá značné omezení ve stanovování pravdivosti. S tím dále souvisí, že když chce někdo pozorovat, potřebuje k tomu už předem nějaký pojmový materiál, který mu říká, co má pozorovat. Kdo chce například pozorovat, jestli je nějaký člověk inteligentní (nebo hypnabilní), potřebuje k tomu předem pojem inteligence (nebo hypnability), který mu říká, co má pozorovat a v pozorování hledat. Výsledek pozorování pak není dán inteligencí (nebo hypnabilitou) pozorovaného člověka, ale interakcí mezi pojmem, modelem inteligence (nebo hypnability, nebo čehokoli jiného) v mysli pozorovatele a pozorovaným člověkem. Tím jsou i v teorii poznání a vědy (a nejenom v praxi a teorii kvantové fyziky) zpochybněny základní kameny klasické objektivistické, pozitivistické vědy.

Nu, toto je prostě podle mne velmi dobrý příklad toho, jak tradiční, „středověká“, objektivistická psychologie díky představě, že je možné nějaké objektivní pozorování, že je možné nějaké uplatnění objektivního pozorování díky standardizovanému experimentu, že je možné o lidech něco zobecňovat, dochází k chybným závěrům!

Tímto chybným způsobem vznikly v podstatě všechny zažité „středověké“ psychologicko-psychiatrické názory či teorie! Snad je nyní již aspoň trochu jasné, proč jsou tyto „středověké“ objektivistické teorie neoprávněné, chybné – a taky nebezpečné! Nebezpečnými se stávají ve chvíli, když jsou realizovány v praxi – a v praxi bezpochyby realizovány zatím žel většinou jsou (příklad jsem již uvedl a ještě níže k tomu něco řeknu). (Nicméně krátce ještě tady: Nejrazantnějším příkladem zmíněné myšlenkové chyby je psychoanalýza ve všech svých podobách; nejrazantnější proto, že chyby indukce naleznete téměř v každé větě nějakého psychoanalytického autora. A pak samozřejmě také biologická psychiatrie.)

Nicméně, abych se cíleně trochu dotkl jiného souvisejícího tématu – součástí toho, co mělo v oborech psychologicko-psychiatrických zaručit objektivitu a exaktnost, je statistika a pak také psychologické testy, které jsou na statistice založené.

Se statistikou a souvisejícími psychologickými testy jsou tyto základní metodologické problémy:

1. statistické výsledky testování významnosti vztahu nějakých proměnných (což je to, o co v psychologické statistice jde) by byly věrohodné v případě, že by všechny ostatní proměnné byly od těch zkoumaných izolovány; o to sice experimenty usilují, ale v oblasti něčeho tak komplexního, jako je lidská „duše“ (ale třeba taky mozek) prostě není nikdy možné eliminovat vliv něčeho dalšího, než je to, co se pokouším „zkoumat“; (na tomto místě můžu navázat na svůj příklad a citát z knížky Stanislava Kratochvíla o hypnabilitě, který pokračuje: „ ... V rámci hypnability lze však předpokládat a faktorovou analýzou i prokazovat dílčí speciální schopnosti či dovednosti, které je možno posuzovat a případně i měřit odděleně.“ konec citátu.) (Faktorová analýza je statistická metoda, která má – trochu zjednodušeně řečeno - „údajně“ ukázat, či dokonce prokázat, které vztahy mezi různými proměnnými jsou významné a které nikoli.) Statistika také stojí obvykle na předpokladu lineární kauzality, ale procesy psychologické (ale také neurofyziologické) lineární nejsou;
2. mnohdy cílem a výsledkem psychologické statistiky – zejména při konstrukci různých psychologických testů - jsou nějaké průměrné hodnoty a pak odchylky od těchto průměrných hodnot, ve vztahu ke kterým se konkrétní jedinec nějak poměřuje; problém je ten, že v “realitě” žádný průměrný jedinec neexistuje; konkrétní lidé jsou ve všech „psychologických charakteristikách“ absolutně jedineční; a tuto jedinečnou kompozici vnitřního (psychologického) světa konkrétních jednotlivců nemůže nikdy statistika a psychologické testy, postavené na statistice, uchopit!
3. tyto dva problémy spolu ještě souvisí: hovořím (trochu poeticky) o jedinečné kompozici vnitřního světa konkrétního člověka! Možná je přirovnání k nějaké velké symfonii, kterou hraje velký orchestr za spolupráce mnoha různých hudebních nástrojů, poměrně dobré. Takzvaná obecná psychologie mluví a učí o jednotlivých takzvaných psychických funkcích, jako jsou kupříkladu myšlení, pozornost, emoce, paměť ... Pak existovala snaha testovat tyto různé psychické funkce zvlášť (viz také příklad – citát Stanislava Kratochvíla). Zde do jisté míry podobnost s velkou skladbou, kterou hraje orchestr, končí. V orchestru totiž můžete nechat zahrát zvlášť housle, violu, hoboj, bicí nebo kterýkoli jiný nástroj (i když samozřejmě pak beztak neslyšíte skladbu jako celek). V psychice to udělat nejde! Dělení na myšlení, emoce, pozornost, paměť...je hrubě umělé! Psychika je jeden celek, ve kterém se všechno vzájemně ovlivňuje, navíc ve zpětně-vazebných cirkulárních procesech. Tento celek je pak u každého jednotlivce zcela jedinečný! To je důvod, proč je tradiční snaha experimentálně zkoumat různé psychické funkce odděleně, zcela iluzorní. A to je důvod, proč je statistika pro bádání v oblasti oborů psychologicko-psychiatrických (pakliže nám jde opravdu o konkrétní živé lidi) nepoužitelná. Srovnávání konkrétního člověka s nějakými statistickými průměry, ať už se týkají inteligence, extroverze, neuroticismu, hypnability nebo čehokoli jiného, co obvykle psychologické testy měří, nutně musí vést k velmi mylným závěrům o konkrétním jednotlivci (třeba hypnabilita jako samostatná konkrétní vlastnost rozhodně neexistuje, stejně tak, jako žádná jiná).
4. nemluvě o tom, že jedinečná kompozice vnitřního světa konkrétního člověka je – jak o tom byla řeč výše – v neoddelitelném cirkulárním komunikačním propojení se vztahově významnými sociálními systémy, ve kterých konkrétní jedinec žije; tím vstupuje do hry další obrovské množství různých faktorů, proměnných, které nelze nijak izolovat či kontrolovat či dokonce aspoň o nich vědět ... a také je tedy nelze faktorově analyzovat...

A tak tedy ani psychologická statistika a na ní postavené psychologické testy nemají

naději, že by do poznávání konkrétního člověka vnesly objektivitu a „pravdu“!

Nicméně, zde jsme již přímo u jedné z praktických aplikací objektivistického myšlení: psychologické testy se v dnešní době používají velmi často, a to nejenom v psychiatrii (kde člověk dostane diagnózu, která ale objektivně neexistuje), ale třeba v personalistice, nebo v dopravě, nebo ve školství, nebo v soudnictví! Všechno velmi závažné oblasti života konkrétních jednotlivců i celé společnosti. Na základě závěrů psychologických testů se dělají velmi závažná rozhodnutí o lidech – třeba zda dostanou střelnou zbraň, nebo kratší či delší trest za zločin, nebo zda budou či nebudou přijati do zaměstnání, nebo zda dostanou elektrošoky či nikoli ... a mnoho dalších. Doufám, že je po předchozích úvahách jasné, jak je aplikování objektivistických přístupů v oborech psychologicko-psychiatrických nebezpečné.

Velmi závažná rozhodnutí stojí totiž na metodologicky chybných závěrech! A to je podle mého názoru něco, co by i laickou veřejnost mělo rozhodně zajímat!

Obory psychologicko-psychiatrické nemohou být ze své podstaty objektivní!

Vsunu na toto místo jeden citát, který mám moc rád:

Husserl: „...Vyjdeme-li ze všeobecných nářků na krizi naší kultury a z úlohy, kterou přisuzujeme vědám, objeví se motivy pro to, abychom vědeckost našich věd podrobili vážné a velmi nutné kritice. Problematicnost, zvláštní krize, kterou trpí psychologie nejen teprve dnes, nýbrž již po staletí, má hlavní zásluhu v tom, že se objevují záhadné a neřešitelné nesrozumitelnosti v moderních, dokonce i v matematických vědách, a v souvislosti s tím se objevuje druh záhad týkajících se světa, jaké byly dřívějším dobám cizí. Všechny takové záhady se vztahují k záhadě subjektivity a jsou proto nerozlučně spjaty se záhadou psychologické tematiky a metody... Lze rozum a jsoucno oddělit, když tím, kdo určuje, co je jsoucno, je poznávající rozum?“

To ale neznamená, že obory psychologicko-psychiatrické nemohou být pro konkrétního člověka či celou společnost velmi užitečné. Mohou a nejenom mohou! Mají a musí být, máme-li mít šanci a naději! Jenom je potřeba těch moderních způsobů myšlení a praktické práce!

Na pokračování článku pracuji!